RENET Uudelleenkäyttöverkosto
Tuovi Kurttio

Ympäristövaliokunta / U 67/2023 vp / Lausuntopyyntö
Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi jätteistä annetun direktiivin 2008/98/EY muuttamisesta (jätepuitedirektiivin muutos)
Vastausosoite: YmV@eduskunta.fi

Kiitämme mahdollisuudesta päästä lausumaan tästä uudelleenkäyttöön mahdollisesti paljonkin vaikuttavasta asiasta.

"Valtioneuvosto piti tiedonantoa yleisesti ottaen kannatettavana, mutta suhtautui varauksellisesti komission ehdotukseen laajennetusta tuottajavastuusta."

Periaatteessa pidämme laajennettua tuottajavastuuta ja saastuttaja maksaa -periaatetta oikeina ja kannatettavina, mutta painotamme vahvasti sitä, että kokemus tuottajavastuujärjestelmien toiminnasta ei ole uudelleenkäytön ja jätehierarkian toteutumisen kannalta erityisen positiivinen. Vielä nykyään vallitsevassa ajattelumallissa tuottajat eivät tunnu näkevän rooliaan tuotteiden eliniän pidentämisessä mitenkään kiinnostavana tai kannattavana, ja päinvastoin pyrkivät keskittymään vain materiaalien kierrätykseen. Kun seurantaa ja pakotteita jätehierarkian noudattamiseen ei ole, tulos on uudelleenkäytön kannalta epätyydyttävä. Tällä hetkellä olisimme iloisia, jos Suomen uudelleenkäytön kannalta varsin mainio jätelaki saataisiin vaikuttavaksi. Jos tekstiileille luodaan laajennettu tuottajavastuu, se tulisi joka tapauksessa rakentaa huolellisesti niin, että uudelleenkäyttö ja uudelleenkäyttöön valmistelu todella toteutuvat ensisijaisina vaihtoehtoina tavaroista luovuttaessa. Ajan kanssa uudelleenkäyttö ei ole poissa materiaalikierrosta, vaikka sitä usein tunnutaan pelättävän, vaan jokainen tuote on lopulta uudelleenkäyttökelvoton ja valmis materiaalikiertoon.

Laajennettu tuottajavastuujärjestelmä tekstiileille

Oleellista tuottajavastuujärjestelmässä olisi, että uudelleenkäytön ensisijaisuus materiaalikierrätykseen nähden sekä niin sosiaalisten kuin kaupallistenkin uudelleenkäyttötoimijoiden pääsy kerättävään materiaalivirtaan varmistetaan jokaisessa tilanteessa, samoin tuottajien ja uudelleenkäyttötoimijoiden tiivis yhteistyö uudelleenkäytön varmistamiseksi.
Ihanteellisessa tilanteessa yksikään tuote ei päädy materiaalikiertoon ennen kuin hyväksytty uudelleenkäytön ammattilainen on sen uudelleenkäyttöön soveltumattomaksi todennut.

Tiedottamisessakin tulisi noudattaa jätehierarkian ensisijaisuusjärjestystä ja suurin paino tulisi panna jätteensynnyn ehkäisystä ja uudelleenkäytöstä tiedottamiselle.

Tutkimus- ja kehittämistoiminnassa tulisi huomioida myös uudelleenkäyttöön lajittelun vaatimat laitokset ja automaatio. Uudelleenkäytössä on paljon tutkimus- ja selvitystarpeita muussakin kuin teknologiassa.

Jäsenvaltioiden olisi myös varmistettava, että tuottajayhteisöt eivät saa kieltää sosiaalisten yritysten tai muiden uudelleenkäyttötoimijoiden osallistumista keräysjärjestelmään. Sosiaalisilla yrityksillä olisi oikeus ylläpitää omia erilliskeräyspisteitään ja niitä tulisi kohdella yhdenvertaisesti tai

suosituimmuuskohtelulla erilliskeräyskeräyspisteiden sijoittelussa. Keräysjärjestelmään kuuluvia sosiaalisia yrityksiä ei vaadittaisi luovuttamaan keräämiään käytettyjä ja jätetekstiilejä ja –jalkineita tuottajayhteisöille.

Sosiaalisten yritysten suosiminen uudelleenkäytön ja kierrätyksenkin järjestämisessä on monin tavoin yhteiskunnallisesti perusteltua. Kuitenkaan ei tule unohtaa, että uudelleenkäyttö voi olla myös voittoa tavoittelevaa liiketoimintaa ja sikäli kun liiketoimintalähtöiset uudelleenkäyttötoimijat pystyvät saattamaan uudelleenkäyttöön sellaisia tuoteryhmiä tai tuotteiden laatuluokkia, joita tuottajavastuuyhteisöt eivät itse saata uudelleenkäyttöön, myös heillä tulee olla pääsy tuotevirtaan kohtuullisin kustannuksin. Ajatus, että kerääjiä vaadittaisiin luovuttamaan keräämiään käytettyjä tekstiilejä tuottajayhteisöille on todellakin vastustettava. Jos ja kun tavoitteena on tuotteiden mahdollisimman pitkä käyttöikä, tarvitaan hyvin monenlaista toimintaa ja palvelua. Avainasemassa tässä voisi olla erilaisten uudelleenkäyttöpalveluiden (paikallisten) ekosysteemien rakentumisen tukeminen.

Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kaikkia erikseen kerättyjä käytettyjä tekstiili- ja jalkinetuotteita pidetään jätteinä ja niihin sovelletaan unionin jätelainsäädäntöä, myös kansainvälisien jätteiden siirtoja koskevia säädöksiä, kunnes koulutettu lajittelija on suorittanut lajittelutoimenpiteen uudelleenkäyttöä ja kierrätystä varten.

Suomalaisesta katsannosta ei tunnu mielekkäältä tehdä kaikesta kerätystä tekstiilistä ensin jätettä ja sitten taas tuotetta. Ei, vaikka se ehkä selkiyttäisi uudelleenkäytön epämääräistä asemaa tuote-jäte-rajalinjan kummallakin puolella. Ymmärrämme tarpeen estää dumppausta kolmansiin maihin, mutta toivomme, että siihen löytyisi joku kevyempi sääntelyn keino – vientiluvat kukaties.

Vähentämällä tekstiilijätteen syntyä, lisäämällä udelleenkäyttöä ja kierrätystä sekä asettamalla tuottajavastuun avulla kannustimia tekstiilien uudelleensuunnittelulle, uudelleenkäytön valmistelulle sekä kierrätykselle sekä samalla investoimalla uudelleenkäytön valmistelun ja kierrätyksen infrastruktuuriin,

Jos kaikki poistetut tekstiili- ja jalkinetuotteet käyvät mutkan jätestatuksen kautta, tuo yllä oleva on kelpo lista, mutta jos direktiivin teksti kuitenkin muuttuisi niin, että kaikki kerätty tekstiili ei käy mutkaa jätteen kautta, siihen tulisi lisätä pari uudelleenkäyttö-sanaa uudelleenkäytön valmistelujen eteen.

Tekstiilialalle, mukaan lukien myös sosiaaliset yritykset, syntyisi komission arvion mukaan 8 740 työpaikkaa.

Uudelleenkäytön ja korjaamisen on arvioitu työllistävän 8 kertaa enemmän ihmisiä kuin materiaalikierrätyksen (RREUSE). Uudelleenkäytön parissa on myös paljon vajaatyökykyisille sopivia osa-aikaisia tehtäviä, jolloin työpaikkoja voisi syntyä vaikkapa kaksinkertainen määrä.

Sekä uusia että käytettyjä tuotteita markkinoille saataville asettavilta uudelleenkäyttötoimijoilta vaadittaisiin vain uusien tuotteiden kirjanpitoa ja raportointia.

Ajan myötä olisi hyvä, että uudelleenkäyttöön saattamista seurattaisiin ja raportoitaisiin mahdollisimman kattavasti, mutta selvää on, että pienille ja sosiaalisille yrityksille seurannan ja raportoinnin kustannukset olisivat melkoinen taakka, joten on hyvä, että tässä vaiheessa ne on vapautettu raportointivelvoitteesta.

Tulevaisuudessa toimintatavat ja niitä tukevat järjestelmät toivottavasti kehittyvät niin, että raportointi onnistuu ongelmitta myös pieniltä ja sosiaalisilta toimijoilta. Raportoinnin mahdollistamisen ja raportointiedon kokoamisen soisimme olevan yksi tuottajayhteisöjen vastuista.

> *Uudelleenkäyttöön kerättävien tekstiilien (hyväkuntoiset, käyttökelpoiset vaatteet) ei ole jätelain perusteella tulkittu olevan jätettä vaan tuotteita, eivätkä ne näin ollen ole kuuluneet kunnan jätehuollon järjestämisvastuun piiriin. Sosiaaliset yritykset sekä muut uudelleenkäyttötoimijat ovat itse vastanneet toiminnastaan syntyneen tekstiilijätteen jätehuollosta ja sen kustannuksista. Ehdotus muuttaisi uudelleenkäyttöön kerättävät tekstiilit jätteeksi sekä siirtäisi tekstiilijätteen jätehuollon kustannukset tuottajavastuun piiriin.*

Näemme, että tässä on yht'aikaa sekä mahdollisuuksia että uhkia. Pitäisimme hyvänä, että vaikka käyttökelpoinen tuote ei ole jätettä, viimekätinen uudelleenkäytön järjestämisvastuu olisi kunnilla, kuitenkin siten, että erilaisten uudelleenkäyttötoimijoiden pääsy tavaravirtaan edelleen ja entistä paremmin turvattaisiin erilaisin yhteistyömallein ja -sopimuksin.
Etenkin se, että uudelleenkäyttötoimijat joutuvat vastaamaan keräystensä jätehuollon kustannuksista, vaikka toiminta käytännössä vähentää kunnan kuluja pienentäessään jätteenkäsittelyyn päätyvän tavaran määrää, on aina tuntunut sosiaalisista uudelleenkäyttötoimijoista epäreilulta. Sen asian korjaantuminen olisi toivottavaa. Huolta herättää toimijoiden mahdollinen uusi asema jätetoimijoina ja siihen liittyvä sääntely, sekä tuottajien muissa tuoteryhmissä koettu haluttomuus edistää uudelleenkäyttöä.

> *linjaus, jonka mukaan kaikkea kerättyä tekstiiliä tulisi pitää jätteenä, mikä muuttaisi uudelleenkäyttöä varten kerättyjen tekstiilituotteiden kuljettamisen, käsittelyn ja siirtämisen luvanvaraiseksi ammattimaiseksi jätteen kuljettamiseksi ja käsittelyksi.*

Tätä emme pidä tarkoituksenmukaisena. Jos tähän kuitenkin päädytään sosiaaliset uudelleenkäyttötoimijat tarvitsevat varmasti tiedollista ja taloudellista tukea muutokseen sopeutumisessa. Tulisivatko nämäkin kustannukset tuottajayhteisöjen korvattaviksi? Kenen keräyksiä sääntely koskisi, kuinka tällainen sääntely vaikuttaisi vaikkapa hyväntekeväisyystapahtuminen pienimuotoiin keräysiin, tyyliin lahjoitusten keräämiseen pakolaisten vaatettamiseksi tai luokkaretkirahojen keräämiseen kirpputorimyynnillä?

> *Uudelleenkäyttötoimijoiden kustannustaso laskisi, koska tuottajat kustantaisivat uudelleenkäyttötoimijoiden kautta kulkevan tekstiilijätteen jätehuollon.*

Tämä olisi oikeudenmukainen tilanne. Uudelleenkäyttötoimijat tekevät myös kohtalaisen paljon jätteensynnyn ehkäisyyn, uudelleenkäyttöön ja kierrätykseen liittyvää neuvontaa ja koulutusta. Toivottavasti tämäkin työ tulisi kohtuullisessa mitassa kustannettavaksi tuottajien toimesta.

> *Valtioneuvosto kannattaa ehdotuksen pyrkimystä parantaa tekstiilien kiertotaloutta ja muuttaa tekstiilialaa eettisempään ja kestävämpään suuntaan. Valtioneuvosto suhtautuu myönteisesti tekstiilien uudelleenkäytön aseman vahvistamiseen sekä kannattaa ehdotuksen mukaista vaiheittaista lähestymistapaa, jossa tekstiilien kierrätykselle sekä uudelleenkäytölle ja sen valmistelulle vahvistettaisiin yksilöidyt tavoitteet sen jälkeen, kun luotettavaa tietoa on raportoinnin kehittymisen myötä saatu.*

On hienoa kuulla, että valtioneuvosto suhteutuu myönteisesti tekstiilien uudelleenkäytön aseman vahvistamiseen. Koska vahvistamisen varaa on, toivomme, että se tapahtuu kunnianhimoisesti ja reusrsseja käytetään jätehierarkian mukaisesti. Toivoaksemme tavoitteiden asetanta ei ota kovin pitkää aikaa. Ymmärrämme kyllä, että tavoitteiden asettaminen on vaikeaa, eikä yksiselitteisesti hyvien tavoitteiden määrittely ole ehkä mahdollista. Parasta olisi, jos tavoitteet asetettasiin neitseellisten luonnonvarojen kulutuksen vähenemiselle – jotenkin suhteutettuna tekstiilien myyntiin.

Valtioneuvosto katsoo, että tietojen tarkennuttua olisi perusteltua selvittää myös muita lisätoimenpiteitä, joilla uudelleenkäytön, kierrätyskuitujen sekä muiden uusioraaka-aineiden toimivia markkinoita voidaan tukea ja kehittää.

Kuluttajakysynnästä kumpuavat käytettyjen tekstiilien markkinoiden kasvuennusteet ovat erittäin huomattavia. Tekstiilien uudelleenkäytön lisäämiseksi ja kysyntään vastaamiseksi tarvitaan pikaisesti investointeja teollisen mittakaavan lajitteluun ja hinnoitteluun. Lajittelulaitos voisi luonnollisesti palvella siinä ohessa myös materiaalikierrätyksen lajittelutarpeita.

Kaiken kaikkiaan uudelleenkäyttö on vuosikymmenet ollut vahvasti aliresurssoitua toimintaa. Jotta jätehierarkia toteutuisi ja EU:nkin kaipaama ympäristövaikutusten väheneminen saadaan aikaiseksi, tarvitaan jatkossa merkittäviä panostuksia myös uudelleenkäyttöön, esimerkiksi uudelleenkäytön rakenteiden luomiseen ja ylläpitoon.
Jos kaupasta ei saisi mitään, lähes kaikki tavara olisi uudelleenkäyttökelpoista. Kun uudet tuotteet ovat hyvin halpoja, vain kaikkein kalleimpien tuotteiden uudelleenkäyttöön saattaminen kannattaa puhtaasti liiketoimintana. Kalleimman ja kannattavimman 10-20 % lisäksi arviolta 40-70 % käytöstä poistettavista tekstiileistä on käyttökelpoisia sellaisenaan, korjattuna tai osina, uudeksi muokattuina. Niiden elinkaaren jatkaminen on mielekästä sekä ympäristön että yhteiskunnan kannalta, mutta ilman jostain tulevaa tukea työvoimavaltainen toiminta ei kannata. Tuet ovat perinteisesti olleet työvoimapoliittisia, mutta niitä on äskettäin leikattu, ja uudelleenkäytön toiminta- ja toteutumisedellytyksiä siten heikennetty. Kustannusten kattaminen tuottajavastuumaksuista olisi luontevaa, ja kannustaisi – oikein ohjailtuna – tuottajia kehittämään myös huokeampia sujuvia prosesseja ja infrastruktuuria. Toki neitseellisistä materiaaleista valmistettujen tuotteiden hintojen korottaminen esim. verotuksella ajaisi samaa asiaa.

Valtioneuvosto kannattaa tekstiileille ehdotettua laajennettua tuottajavastuuta ja pitää perusteltuna, että tekstiilien laajennettu tuottajavastuujärjestelmä harmonisoidaan ja otetaan kaikissa jäsenvaltioissa käyttöön.

Jos tekstiilien laajennettu tuottajavastuu otetaan käyttöön, tulee huolehtia, että muissa tuottajavastuujärjestelmissä (esim. sähkö- ja elektroniikkalaitteet) havaitut ongelmat vältetään, ja uudelleenkäyttö saa sille kuuluvan ensisija-aseman materiaalikiertoon verrattuna muuallakin kuin juhlapuheissa. Nykyisen sääntelyn kirjaukset eivät ole riittäviä tai oikeita.

Valtioneuvoston näkemyksen mukaan tuottajavastuun laajuuden määrittelyä olisi syytä tarkastella uudestaan erityisesti siltä osin, ... tuottajien kustannusvastuu on ulotettu sosiaalisten yritysten ja muiden uudelleenkäyttötoimijoiden jätehuoltokustannuksiin saakka

Koska jätehuoltokustannukset tulisivat tuottajien hoidettavaksi siinäkin tapauksessa, että muiden toimijoiden toteuttamaa keräystä ja käsittelyä ei tapahtuisi, on täysin oikeudenmukaista, että

jätekustannukset ovat tuottajien kontolla. Käytännössähän – jos kaikki uudelleenkäytönkin keräyksen ja lajittelun kulut eivät tuottajavastuujärjestelmässä tule tuottajien maksettaviksi – uudelleenkäyttötoimijoiden tekemä työ on vähentää tuottajien kuluja. Uudelleenkäyttöön saattaminen ei ole aivan halpaa hommaa. Ainoastaan siinä tapauksessa, että tuottajat eivät toteuta jätehierarkiaa ja uudelleenkäytön ensisijaisuutta materiaalikiertoon nähden, tämän kustannusvastuun puuttuminen on tuottajille edullisempaa. Toki kerätyn tekstiilin saattamine suoraan materiaalikiertoon on lyhyellä tähtäimellä tuottajille kannattavampaa kuin uudelleenkäyttökierrokset, mutta uudelleenkäytön ympäristölliset ja muut yhteiskunnalliset edut ovat niin suuret, että tuota lyhytnäköistä voitontavoittelua pyritään rajoittamaan erittäin hyvin perustein.

> *Ehdotuksessa tulisi lisäksi määritellä yksiselitteisesti käytetyt termit, kuten ns. sosiaalinen yritys tai muu kuin jätealan toimija.*

Kattava termien määrittely on erittäin tärkeää, ja olisi tärkeää, että käsitteet määritellään samalla tavoin kaikessa EU-sääntelyssä. (Eikä niin että sosiaalinen yritys on jätesääntelyssä eri asia kuin vaikka ESR-rahoituksen sääntelyssä.)
Suomessa ei tällä hetkellä ole lainsäädäntöä, joka määrittelisi sosiaaliset yritykset, mikä tämän direktiivin muutosehdotuksen yhteydessä aiheuttaa melkoisesti huolta niin sosiaalisina kuin kaupallisinakin itseään pitäville uudelleenkäyttöorganisaatioille.